

๖ จอทั้งกลมกลัย อุปถนไฟ เกรวรคคาลัง บมิแพ่มมิในทวาร
 ๗ เม็กมประนมนก นโมนมคการ โพยมเมษโศพัร วรอกีไกวล
 ๘ ทนังคกณไม วิโรรักษมณ ทนินทวโนรร ณพกบรีไลลท
 ๙ ทนังคกิลเกษ บรมคณนอก บกัษมอันนากิ วิกลิกณภัก

07

ฉันทอัชฎาพานร :

ความสัมพันธ์กับพระมหากษัตริย์*

Chan Asdaphanorn : Its Relation with the Kings

มัทนียา มาลาทอง**

Matthaneeya Malathong

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ฉันทอัชฎาพานร” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวรรณคดีไทย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ โดยมีรองศาสตราจารย์ ดร. เสาวณิต ริงวอน เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา

** นิสิตระดับปริญญาโท สาขาวิชาวรรณคดีไทย ภาควิชาวรรณคดี คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ของฉันทอัษฎापानรซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของจารึกวัดพระเชตุพนฯ หมวดสุภาสิต จารึกหมวดสุภาสิตประกอบด้วยเรื่องของการประพฤติปฏิบัติตนที่ดีของบุคคลระดับต่างๆ ทั้ง สตรี บุรุษ ข้าราชการ และชนชั้นปกครอง

ฉันทอัษฎापานรกับพระแสงอัษฎापานรมีเนื้อหาว่าด้วยเรื่องคุณสมบัติที่ดีของผู้เป็นกษัตริย์ซึ่งต้องมีความรู้ศาสตร์ต่างๆ ควบคู่ไปกับคุณธรรม ฉันทอัษฎापานรมีความสัมพันธ์กับพระแสงอัษฎापานรซึ่งสร้างขึ้นในสมัยเดียวกันคือในรัชกาลที่ 3 พระแสงอัษฎापานรซึ่งฝักจำหลักเป็นรูปวานร 8 ตัวน่าจะได้ชื่อตามเรื่องฉันทอัษฎापานร พระแสงราชศัสตราเป็นเครื่องราชูปโภคสำหรับประกอบพระราชอิสริยยศ ใช้เป็นสัญลักษณ์แสดงความเป็นพระมหากษัตริย์ ความหมายของเรื่องฉันทอัษฎापานรคือผู้ปกครองต้องมีความรู้คู่ธรรมะ เนื้อหาของฉันทและพระแสงจึงมีความหมายเกี่ยวเนื่องกัน แสดงให้เห็นความเป็นกษัตริย์ที่มีพระราชอำนาจ พระปรีชาสามารถ พระราชจริยวัตรงดงาม และราชธรรมอันแสดงความเป็นกษัตริย์ที่สมบูรณ์

คำสำคัญ: ฉันทอัษฎापานร, พระแสงอัษฎापานร, ความสัมพันธ์กับพระมหากษัตริย์, จารึกวัดพระเชตุพนฯ

A b s t r a c t

This research article aims to study Chan Asdaphanorn, which is a category of proverbs in Wat Prachetuphon stone inscriptions. The contents consist of morals and good behaviors of men, women, officials and the ruling classes.

Chan Asdaphanorn also contains the good features of the king, which includes the knowledge of integrity. In addition, Chan Asdaphanorn is also associated with the royal sword, Asdaphanorn, which was made during King Rama III's reign. An eight-monkey figure is carved on the sword. The royal sword is named after the Chan Asdaphanorn and is used in coronations as a symbol of kingship. The meaning behind Chan Asdaphanorn and the sword is that the Monarch must have knowledge of ethics. Chan Asdaphanorn and the Asdaphanorn sword have a related theme: that kingship is endowed with power, wisdom, abilities and manners of a magnificent King.

Keywords: Chan Asdaphanorn, Royal Sword Asdaphanorn, Relation with the Kings, Wat Phrachetuphon (Wat Pho) inscriptions

บทนำ

เมื่อครั้งปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริที่จะนำสรรพวิทยาซึ่งเป็นภูมิปัญญาของไทยมาจารึกไว้ เพื่อให้เป็นแหล่งความรู้แก่คนทุกชั้น จำแนกได้เป็นหมวดหมู่ 8 หมวด คือ หมวดการสร้างและปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนฯ หมวดพระพุทธศาสนา หมวดวรรณคดี หมวดทำเนียบ หมวดประเพณี หมวดประวัติวัด หมวดสุภาพคดี และหมวดอนามัย ในหมวดสุภาพคดีมีอยู่ 5 เรื่อง ได้แก่ ฉันทกฤษณาสอนน้อง ฉันทพาสีสอนน้อง สุภาพคดีพระร่วง ฉันทอักษฎาพานร และโคลงโลกนิติ เรื่องสุภาพคดีเหล่านี้มีเนื้อหาที่สั่งสอนบุคคลหลายกลุ่มหลายระดับ ได้แก่ ผู้นำสังคม ข้าราชการ สตรี และประชาชนทั่วไป

ฉันทอักษฎาพานรซึ่งจัดอยู่ในหมวดสุภาพคดีเป็นวรรณกรรม จารึกอยู่ที่ผนังด้านในทางลานพระมหาเจดีย์หลังใต้ในวัดพระเชตุพนฯ จารึกมี 6 แผ่น เนื้อหาเป็นนิทานมีจุดประสงค์เป็นการสอน มีการผูกเรื่องให้กษัตริย์ไม่ตั้งมั่นอยู่ในราชธรรมทำให้บ้านเมืองต้องเดือดร้อน จนต้องมีผู้มาชี้ให้ตระหนักถึงผลเสียที่เกิดขึ้นเมื่อละเลยราชธรรมและแนะนำการบริหารด้วยวิธีที่ถูกต้อง ทำให้ปกครองบ้านเมืองได้อย่างสงบสุข เรื่องฉันทอักษฎาพานรยังบันทึกไว้เป็นต้นฉบับตัวเขียนในหอสมุดแห่งชาติซึ่งมีหลายฉบับ ฉบับที่สมบูรณ์ทั้งเส้นและเนื้อหาได้แก่ ฉบับเลขที่ 6 ซึ่งได้นำมาศึกษาเพื่อเป็นการตรวจสอบเนื้อความในจารึก

ผู้แต่ง

จารึกวัดพระเชตุพนฯ ไม่ระบุนามผู้แต่งฉันท์อัชฎาพานร ในหนังสือบันทึกเรื่องความรู้ต่างๆ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ทรงปรารภกับพระยาอนุমানราชจนถึงเรื่องฉันท์อัชฎาพานรว่า “เมื่อทำหนังสือนี้เสร็จแล้วไปจับหนังสือแจกงานศพเจ้าจอมมารดาทับทิมขึ้นอ่าน ในนั้นมีพระดำรัสสมเด็จพระยาดำรงตรัสอ้างถึงเรื่อง อัชฎาพานร ว่ามีจารึกแผ่นศิลาประดับไว้ที่วัดพระเชตุพน” (สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ 2552: 314) และพระยาอนุমানราชตอบว่า “ได้ไปค้นดูเรื่อง ฉันท์อัชฎาพานร ที่จารึกแผ่นศิลาไว้ที่วัดพระเชตุพน ปรากฏว่าฉันท์เรื่องนั้น สมเด็จพระประมัญชาธิราช ทรงนิพนธ์” (สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ 2552: 316)

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรสทรงเป็นกวีสำคัญในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จารึกหมวดสุภาษิตที่ทราบแน่ชัดว่าเป็นของพระองค์ คือ ฉันท์กฤษณาสอนน้อง ส่วนฉันท์อัชฎาพานรที่ว่าเป็นพระนิพนธ์นั้นเป็นข้อสันนิษฐานของพระยาอนุমানราช

ความหมายของคำว่าอัชฎาพานร

ฉันท์อัชฎาพานรเป็นวรรณกรรมคำสอนที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับคำสอนสำหรับกษัตริย์ คำว่า

อัษฎापานร มาจากคำสันสกฤตว่า อัษฎ แปลงเป็น อัฏฐา แปลว่า แปด พานร แปลว่า ลิง (ราชบัณฑิตยสถาน 2546: 1358) รวมแปลว่า ลิงทั้งแปด โดยวานรเหล่านี้มีบทบาทเป็นผู้กล่าวสอน

การกำหนดให้วานรเป็นผู้มีบทบาทในการสั่งสอนเป็นสิ่งที่น่าสนใจ โดยทั่วไปวานรเป็นสัตว์จึงไม่น่าจะสอนกษัตริย์ได้ แต่ทางพระพุทธศาสนา เห็นว่าวานรไม่ใช่สัตว์ธรรมดา ในนิบาตชาดกมีเรื่องพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นวานร 16 เรื่องได้แก่ นพปานชาดก วานรินทชาดก ตโยธัมมชาดก ดินทุกชาดก สูงสูมารชาดก ครหิตชาดก จูฬนันทียชาดก กุมภิลชาดก สาลกชาดก อารามทูลกชาดก อุทุมพรชาดก วานรชาดก อหิตุณทิกชาดก กปิชาดก มหากปิชาดก (สัตว์กนิบาต) และมหากปิชาดก (ตึงสตินิบาต) นอกจากนี้ในบรรดาตุ๊กตาศิลาทั้งหมดในวัดพระเชตุพนฯ นั้นยังมีตุ๊กตาลิงหรือวานรประดับอยู่บริเวณหอรบหิ้งด้านทิศใต้ บริเวณพระมณฑป และสวนจระเข้ ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์ (2548: 178) กล่าวในหนังสือตุ๊กตาศิลาจีนวัดโพธิ์ถึงลิงว่า

“ชาวจีนมีเรื่องลิงเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยไม่น้อยอย่างเรื่องไซอิ๋วเป็นผู้ติดตามพระถังซำจั๋งเดินทางไปอาราธนาพระธรรมที่อินเดีย โดยยกย่องลิงเป็นศิษย์เอกและนับถือเป็นสัตว์เทพเจ้าในนิยายคล้ายอินเดีย มีลิงชนิดหนึ่ง ชนเป็นสีทอง ถือเป็นพันธุ์ที่มีค่ามาก เลื้อยขึ้นสัตว์ของมันมีไต่เฉพาะในหมู่เชื้อพระวงศ์ของจักรพรรดิจีนเท่านั้น...ลิงยังเป็นสัญลักษณ์ของความน่ากลัว และมีอุปนิสัยที่กล เพราะเป็นเครื่องหมายบอกถึงคนที่มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด มีทักษะพิเศษ และมีทรัพย์สินมั่งคั่ง”

ในฉันทอัษฎापานรนั้น วานรคือพฤษภเทวดา จึงมีสถานภาพสูงกว่ามนุษย์ย่อมเหมาะสมแก่การเป็นผู้สั่งสอนได้

เนื้อเรื่อง

เริ่มต้นด้วยบทประณามพจน์กล่าวสรรเสริญคุณพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ และกล่าวถึงพระทพพรราช กษัตริย์ปกครองเมืองโกสามภินว่าทรงเป็นกษัตริย์ที่เบาปัญญาไม่สามารถปกครองบ้านเมืองได้ เหล่าเสนาอำมาตย์ จึงทูลเชิญออกจากบ้านเมืองไปอยู่ป่าเพียงลำพัง พฤกษเทวดา 8 องค์แปลงกายเป็นวานร 8 ตัวมาเฝ้าพระเจ้าทพพรราช พระองค์ทรงแบ่งอาหารให้เหล่าวานรเมื่อได้เห็นพระเจ้าทพพรราชก็เกิดความเศร้าใจ จึงได้สั่งสอนพระเจ้าทพพรราชให้รู้จักการใช้ทรัพย์ การทำทรัพย์ให้เพิ่มพูน การปกครองประชาชน การคลัง เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง และการติดต่อสื่อสารกับเมืองต่างๆ เหล่านี้เป็นหลักการปกครองของผู้นำ

เนื้อเรื่องของฉันทอัษฎापानนั้นมีโครงเรื่องเหมือนกันกับวรรณกรรมคำกาพย์สมัยธนบุรีเรื่องพระโพิสสัตว์โกสามภิน คือกล่าวถึงพระโพิสสัตว์ถูกขับจากเมืองเพราะปัญหาน้อย แต่หลังจากฟังคำสอนจากวานร ก็กลายเป็นผู้มีปัญญากลับไปปกครองบ้านเมืองดังเดิม พฤกษเทวดาในฉันทอัษฎापานแปลงกายเป็นวานร 8 ตัว เหมือนเรื่องพระโพิสสัตว์โกสามภิน แต่ในพระโพิสสัตว์โกสามภิน ได้ระบุทิศของวานรทั้งแปดทิศคือ “บุรพ อากเน ทักสิน หรดี ปจิม พยัพ อุตฺร อิศาร” ส่วนในฉันทอัษฎापานจารึกวัดพระเชตุพนฯ และในฉบับตัวเขียนเลขที่ 6 ไม่ระบุทิศ กล่าวถึงวานรแต่ละตัวเท่านั้น

ตัวอย่างเนื้อหาคำสอนที่เหมือนกันในทั้งสองเรื่อง ดังนี้

ฉันทอัษฎापาน

๑ จรัจจเริ่มกัฏ

เท่าว่ารกแลจึงโยน

สระให้อุทกโชรล

ชลขึ้นมามาไศรย

(ฉันทอัษฎापาน แผ่นที่ 3 บรรทัดที่ 11)

พระโพธิสัตว์โกสามภิน

๑ ขุดสระหวังจะเอาน้ำ ผิดว่าน้ำไม่เคลื่อนหาย

ขุดลึกจึงจะเห็นสาย สายอุทกั้งจะพุนมา

(กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ 2533: 254)

ทั้งฉันท์อัชฎาพานรและพระโพธิสัตว์โกสามภิน สอนเช่นเดียวกันว่า หากต้องการน้ำมาสำหรับอุปโลกและบริโลกนั้นต้องขุดบ่อให้ลึกจึงจะได้

ฉันท์อัชฎาพานร

๑ คนใดในโลกา

กรภาพทั่วทั้ง

มฤตยูราชนั้นยัง

จะเว้นเอาชีวาตมา

(ฉันท์อัชฎาพานร แผ่นที่ 5 บรรทัดที่ 1)

พระโพธิสัตว์โกสามภิน

๑ อนึ่งย่อมเป็นใหญ่

คือพญามัจจุรา

กับพวกหมู่เสนา

พาชีวิตของเราไป

(กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ 2533: 256)

กล่าวว่าทุกคนไม่สามารถหลีกเลี่ยงจากพญามัจจุราช หรือความตายได้ สันนิษฐานได้ว่าเรื่องฉันท์อัชฎาพานรอาจจะได้รับแนวคิดมาจากเรื่องพระโพธิสัตว์โกสามภิน

หลักคำสอนในฉันท์อัชฎาพานร

เมื่อมนุษย์มารวมกันอยู่เป็นสังคม เป็นมูลเหตุให้ต้องจัดการปกครอง เพื่อให้อยู่ร่วมกันอย่างเรียบร้อย ในเบื้องต้นประชาชนได้เลือกผู้ปกครอง เรียกว่า “มหาชนสมมติเจ้า” เกิดมีกษัตริย์ หรือพระราชาเป็นผู้ปกครองขึ้น พร้อมทั้งมีผู้ใต้ปกครองควบคุมกันไป และดำรงอยู่ร่วมกันภายใต้กรอบ

กติกาสังคม สังคมแต่ละสังคมจะมีความราบรื่น รุ่งเรือง สงบสุขหรือทุกข์ร้อนประการใด มีหัวใจอยู่ที่ผู้ปกครองและการปกครองที่มีธรรมเป็นที่ตั้ง การปกครองตามแนวพระพุทธศาสนามีธรรมะเป็นที่ยึดเหนี่ยว โดยเฉพาะสำหรับผู้ปกครองที่เป็นกษัตริย์ผู้ทรงธรรมใช้เป็นหลักปฏิบัติสืบทอดกันมา

สิ่งต่างๆ เหล่านี้คือความคาดหวังของสังคมที่ต้องการให้ผู้ผู้นำผู้ปกครองพึงมี คำสอนในฉันทอรรถาพจนแบ่งเป็นหัวข้อได้ดังนี้

1. ความรู้ ความรู้หรือปัญญาถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ใช้เป็นเครื่องมือสำหรับปกครองบริหารและบริหารประเทศ หากขาดความรู้แล้วยากที่จะบริหารบ้านเมืองให้ไปในทิศทางที่ถูกที่ควร สุดท้ายความหายนะคงตกอยู่แก่บ้านเมืองหากปล่อยให้คนเขลาอับปัญญามาเป็นผู้นำ ดังพระเจ้าทพพรราชซึ่งไร้ปัญญาไม่สามารถดูแลบ้านเมืองของตนได้จนต้องถูกขับออกจากเมือง

กษัตริย์ต้องมีความรู้ในศาสตร์ต่างๆ เพื่อที่จะนำเอาความรู้เหล่านั้นมาปกครองบ้านเมือง หรือ เรื่องฤทธิ์ กล่าวถึงศิลปศาสตร์ 18 ประการ เป็นความรู้ขั้นพื้นฐานที่สำคัญและจำเป็นสำหรับผู้เป็นกษัตริย์ ความรู้ที่ต้องศึกษา 18 ประการได้แก่ ยุทธศาสตร์ รัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ วาณิชยศาสตร์ อักษรศาสตร์ นิรุกติศาสตร์ คณิตศาสตร์ ไซตยศาสตร์ (วิชาดูดวงดาวต่างๆ) ภูมิศาสตร์ โหราศาสตร์ เวชศาสตร์ สัตวศาสตร์ เหตุศาสตร์ (วิชารู้เหตุเป็นแดนเกิดแห่งผลว่าร้ายหรือดี) โยคศาสตร์ (วิชารู้จักความเป็นข้างกล) ศาสนศาสตร์ คันธัพพศาสตร์ ฉันทศาสตร์ (สุภาณี พัดทอง 2550: 87)

ในฉันทอรรถาพจนกล่าวถึงการที่กษัตริย์ต้องมีความรู้ดังนี้

๑ ผู้ใดแลอุทโยค	อุสาหรินันดร
เทพางคประกรณ์	ประกาศสังวทยาย
๑ วิทธยางคจักสถิต	ลิตธิศิลป์เพริดพราย
สพสาตรทั้งหลาย	บริบูรณพูนมี

(ฉันทอรรถาพจน แผ่นที่ 2 บรรทัดที่ 20-21)

๑ ส่วนศิลปวิทยา

คมสาตรสप्तสถาน

จักอยู่จำเนียรนาน

แก่คนผู้สังวชัยาย

(ฉันทอักษฎापानर ढलैत 3 ढरतत 20)

คำประพันธ์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่าศิลปศาสตร์นั้นต้องหมั่นฝึกฝน
ท่องจำให้มีความชำนาญ ความรู้จึงจะอยู่กับตนตลอดไป ในฉันทอักษฎापानर
ยังกล่าวถึงประเภทของความรู้ที่ควรแก่งัษตรียั เช่น

๑ วานรหนึ่งเฉลย

วรอรธด้วยพลัน

ผู้ใดกะทำกรรม

วานิชแคว่นการย

๑ รื้ออบประกอบปกิจ

ซื้อขายอันเชี่ยวชาญ

ธนทรัพย์มากมาน

ก็จเพิ่มจพุนมา

(ฉันทอักษฎापानर ढलैत 2 ढरतत 16-17)

วานรกล่าวสอนว่าต้องมีความรู้ทางการค้า คือวานิชยศาสตร์ซึ่งเป็น
หนึ่งในศิลปศาสตร์ 18 ประการ เมื่อมีความรู้และค้าขายจนเชี่ยวชาญแล้ว
นั้นจะทำให้มีทรัพย์เพิ่มพูนมากขึ้นตามมา

2. คุณธรรม นักปกครองที่ดีต้องมีคุณธรรมสำหรับบริหารบ้านเมือง
และมีคุณธรรมเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ข้อธรรมะประกอบด้วย

2.1 ทศพิธราชธรรม คือ ธรรม 10 ประการของผู้นำ ปรากฏ
อยู่ในมหาหังสชาดกพระเจ้าสุญญมนะกล่าวสอนพระยาพงส์สรฐฐว่าเป็น
กุศลธรรม ธรรม 10 ประการนี้ได้แก่ ทาน (การให้) ศีล (การประพฤติดี
งาม) ปริจาคะ (การเสียสละ) อาชชวะ (ความซื่อตรง) มัททวะ (ความอ่อน
โยน) ตบะ (การเผากิเลสตัณหา) อักโกธะ (ความไม่โกรธ) อวิหิงสา (ความ
ไม่ข่มเหงเบียดเบียน) ขันติ (ความอดทน) อวิโรธนะ (ความไม่คลาดธรรม)
(พระพรหมคุณาภรณ์ 2551: 240) ที่ปรากฏในฉันทอักษฎापानरดังนี้

มัททวะ คือ ความอ่อนโยน

๑ ผจกญคนอันใจสา

ธสุจริตเียดอาย

กล่าวเกลี้ยงแลอพิปราย

คือความเสน่ห่ไมตรี

(ฉันทอักษฎาพานร แผ่นที่ 3 บรรทัดที่ 14)

ความสุภาพ อ่อนโยน เป็นหลักธรรมของการอยู่ร่วมกันในสังคม ฉันทอักษฎาพานรได้กล่าวสั่งสอนให้ผู้เป็นกษัตริย์ใช้ความสุภาพอ่อนโยนต่อบุคคลอื่นโดยเฉพาะคนดีเพื่อผูกไมตรี

อักโกธะ คือ ความไม่โกรธ

๑ ให้เอาด้วยโกรธา

คือดังเพลิงอันลุกกลาม

อย่างเกลี้ยงอย่างกล่าวความ อันดีต่อใช้คนดี

(ฉันทอักษฎาพานร แผ่นที่ 3 บรรทัดที่ 17)

อักโกธะ ความไม่โกรธ เป็นหลักธรรมที่สอนให้ระงับควบคุมอารมณ์ ความโกรธเปรียบเหมือนไฟที่เผาไหม้ทุกสิ่งให้วอดวาย หากควบคุมได้แล้ว จะเป็นผลดีต่อการอยู่ร่วมกัน การงานต่างๆ จะราบรื่น สังคมสงบสุข

2.2 ราชสังคหวัตถุ แปลว่า ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ

ประชาชน การสงเคราะห์ประชาชนของนักปกครอง ประกอบด้วย สัสสเมระ (ความฉลาดในการบำรุงพืชพันธุ์ธัญญาหาร ส่งเสริมการเกษตร) ปุริสเมระ (ความฉลาดในการบำรุงข้าราชการ รู้จักส่งเสริมคนดีมีความสามารถ) สัมมาปาสะ (ความรู้จักผูกผผสานรวมใจประชาชนด้วยการส่งเสริมอาชีพ) วาชยะ หรือวาจาเปยยะ (ความมีวาจาอันดูดีมีน้ำใจ คือ รู้จักพูด รู้จักปราศรัย) (พระพรหมคุณาภรณ์ 2551: 113-114) ราชสังคหวัตถุที่ปรากฏในฉันทอักษฎาพานร คือ ปุริสเมระ คือ ฉลาดบำรุงข้าราชการ

๑ โคใดอันแรงเกียร

บมิเอื้อมิอาไล

เล่าแหล่งแสวงไป

ประเจียกจากคณาเนา

๑ ลวงเล่ห์กลเกลียง

อันอ่อนงามแลตรูเตรา

ตฤบตฤณจับเอา

ก็จได้ด้วยง่ายตาย

(ฉันทอักษฎาพานร แผ่นที่ 3 บรรทัดที่ 12-13)

เปรียบถึงการบำรุงเลี้ยงดูข้าราชการ ต้องรู้จักให้ในสิ่งที่สมควร และเหมาะสมกับบุคคลนั้นๆ เพื่อจะให้การทำงานนั้นดำเนินไปด้วยดี เป็น การรักษาน้ำใจและผูกใจให้เหล่าข้าราชการรักดี

2.3 จักรพรรดิวัตร แปลว่าความประพฤติของพระจักรพรรดิ คือสิ่งที่พระจักรพรรดิพึงปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ จักรพรรดิวัตรในอรรถ กถาแบ่งออกเป็น 10 คือ สงเคราะห์คนในพระราชฐานและเหล่าทหาร สงเคราะห์กษัตริย์ผู้เป็นเมืองขึ้น สงเคราะห์กษัตริย์และข้าราชการ ที่ตามเสด็จ สงเคราะห์พราหมณ์และคหบดี สงเคราะห์ชาวชนบทคือ ราษฎรทั้งหลาย สงเคราะห์สมณพราหมณ์ทั้งปวง สงเคราะห์ฝูงเนื้อและนก ทั้งปวง สงเคราะห์โดยการห้ามปรามการกระทำที่ไม่เป็นธรรม สงเคราะห์ คนไร้ทรัพย์ด้วยการพระราชทานทรัพย์ตามสมควร และเสด็จเข้าไปหา สมณพราหมณ์และถามปัญหา (มหามกุฏราชวิทยาลัย 2525: 133)

จักรพรรดิวัตร ที่ปรากฏในฉันทอักษฎาพานรมีดังนี้

๑ ว่ากรุงพิภพใด

แลมนตริกะล่ำกร

ปีทานรากร

นรราชภูริฉุกเฉา

๑ ตั้งฤแลพระบาท

ภูมิศราชราเซา

เว้นจากนราเนา

นรโลกยกล่าวฉิน

(ฉันทอักษฎาพานร แผ่นที่ 4 บรรทัดที่ 16-17)

คำสอนข้อนี้มุ่งเน้นจักรพรรดิวัตร ข้อ 8 ว่าด้วยการสงเคราะห์โดย

การห้ามปรามการกระทำที่ไม่เป็นธรรม กล่าวคือ พระมหากษัตริย์จำเป็นต้องดูแลข้าราชการของพระองค์ให้ปฏิบัติหน้าที่อย่างซื่อตรง มุ่งเน้นความสุขของราษฎรและบ้านเมืองเป็นสำคัญ หากบ้านเมืองใดข้าราชการเบียดเบียนประชาชน บ้านเมืองนั้นก็จะพบแต่ความวุ่นวาย ถูกติฉิน

2.4 ขัตติยพละ คือ พละ 5 หรือขัตติยพละ 5 ได้แก่กำลังของพระมหากษัตริย์หรือกำลังที่ทำให้มีความพร้อมสำหรับความเป็นกษัตริย์ 5 ประการ พาหะพละ หรือ กายพละ (กำลังแขนหรือกำลังกาย คือแข็งแรง สุขภาพดี สามารถในการใช้แขนใช้มือใช้อาวุธ มีอุปกรณ์พร้อม) โภคพละ (กำลังโภคสมบัติ) อมัจฉพละ (กำลังข้าราชการที่ปรึกษาและผู้บริหารที่สามารถ) อภิขัจฉพละ (กำลังความมีชาติสูง ต้องด้วยความนิยมเชิดชูของมหาชนและได้รับการศึกษาอบรมมาดี) ปัญญาพละ (กำลังปัญญา) (พระพรหมคุณาภรณ์ 2551: 113)

ขัตติยพละ ที่ปรากฏในฉันทอักษฎาพานรมีดังนี้

อภิขัจฉพละ

๑ วิธยางคจักกสถิต

ลัทธิศิลป์เพริศพราย

สพสาตรทั้งหลาย

บริบูรณ์รณพูนมี

(ฉันทอักษฎาพานร แผ่นที่ 4 บรรทัดที่ 16-17)

คำประพันธ์กล่าวถึงพระมหากษัตริย์ต้องเป็นผู้ที่ได้รับการศึกษาที่หลากหลายครบถ้วน สมกับฐานะกษัตริย์ที่ต้องปกครองบ้านเมือง

3. ความประพฤติ กษัตริย์ควรมีพระราชจริยวัตรและการวางพระองค์ให้เหมาะสมแก่พระสถานภาพ เพื่อเสริมสร้างพระบุคลิกภาพให้สง่างาม ทั้งนี้อาศัยหลักในการควบคุมให้ทรงประพฤติได้อย่างเหมาะสมตามสถานการณ์ต่างๆ การรู้จักควบคุมตนเองยังเป็นการป้องกันไม่ให้ล่วงละเมิดเบียดเบียนผู้อื่นด้วย ฉันทอักษฎาพานรกล่าวว่า

๑ ผู้สารถุ์ตชน
เสียคนอันใจพาล

ผู้พิเศศใจอารย
ทุรชนมัวมนท
(ฉันทอัยฎาพานร แผ่นที่ 3 บรรทัดที่ 8)

ฉันทอัยฎาพานรได้กล่าวถึงหลักการคบคน ตรงกับมงคล 38 ประการ
ในข้อที่ 1 ว่าด้วยการไม่คบคนพาล ดังคำสอนของวານรตวที่ 2 กล่าวถึงเรื่อง
การคบคน หากคนดีไปคบคนพาล จะทำให้กลายเป็นคนพาลไปด้วย คำสอน
เช่นนี้พบในโคลงโลกนิติเป็นวรรณกรรมประเภทสุภาษิตสมัยเดียวกันว่า

๑ คบกาภาโหดให้ เสียพงษ
พาตระกูลเหมหงษ แผลกด้วย
คบคนชั่วจักปลง ปลอดภัย เสียนา
ตราบลูกหลานเหลนม้วย ไม่ม้วยนินทา

(โคลงโลกนิติ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมพระยาเดชาติศร 2545: 16)

ฉันทอัยฎาพานรอีกตอนหนึ่งสอนเรื่องการปฏิบัติต่อญาติ ดังนี้

๑ หนึ่งญาติการ ตระกูลวงษอันมี
สืบสายในโลภีย บมิสิ้นมิตตพงษ์
๑ เพราะเหตุผู้้นั้น คำนึงจิตรใจจง
ว่าญาติคือองค์ คืออาตมอาตมา

(ฉันทอัยฎาพานร แผ่นที่ 4 บรรทัดที่ 1-2)

คำประพันธ์นี้ตรงกับมงคลข้อที่ 17 การสงเคราะห์ญาติ การปฏิบัติ
ต่อญาติให้เหมือนกับตนเอง เป็นผลทำให้สืบเชื้อสายต่อไปได้ไม่สิ้นสุด
พระมหากษัตริย์ทรงมีบทบาทในการรักษากันเมือง บำบัดทุกข์

บำรุงสุข อีกทั้งทรงเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน จึงจำเป็นต้องมีจริยวัตร ที่ดีงามสมกับฐานะพระมหากษัตริย์เพื่อครองแผ่นดินและครองใจประชาชน ทำให้บ้านเมืองนั้นร่มเย็นสงบสุข เจริญรุ่งเรืองสืบไป

ฉันทอัชฎาพานรมีเนื้อหาสำหรับผู้ปกครองบ้านเมือง สิ่งที่สำคัญที่สุดของการเป็นกษัตริย์ที่ดีหรือกษัตริย์ในอุดมคตินั้น คือการเป็นผู้นำที่มีความรู้ในศาสตร์ต่างๆ เพื่อใช้บริหารปกครองบ้านเมืองให้ผ่านพ้นวิกฤติ เหตุการณ์ได้อย่างสงบสุข นอกจากนี้ต้องเป็นผู้ประพฤติอยู่ในคุณธรรมตามหลักพระพุทธศาสนาซึ่งประกอบไปด้วย ทศพิธราชธรรม ราชสังคหวัตถุ จักรพรรดิวัตร ขัตติยพละ มงคล 38 หากชนชั้นผู้นำหรือกษัตริย์ไม่มีหลักธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจเป็นแนวทางการประพฤติปฏิบัติแล้ว ชุมชน สังคม บ้านเมือง จะประสบกับความเดือดร้อนไร้ความสงบสุขเพราะผู้นำเห็นแก่ตนเป็นที่ตั้งไม่คำนึงถึงผู้ใต้ปกครอง คนในสังคมก็จะเห็นแก่ตนเองเป็นที่ตั้งเช่นเดียวกัน ทั้งความรู้และคุณธรรมที่กษัตริย์พึงมีพึงปฏิบัตินั้น และ จริยวัตรทั้งดงามทำให้เห็นภาพกษัตริย์ที่สมบูรณ์แบบตามอุดมคติเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาราษฎร์

แนวความคิดเรื่อง ฉันทอัชฎาพานรกับพระมหากษัตริย์

แนวความคิดเรื่อง “ฉันทอัชฎาพานร” แสดงความสัมพันธ์กับพระมหากษัตริย์ในเวลาต่อมา กล่าวคือ จารึกมีเครื่องราชูปโภคองค์หนึ่งชื่อ พระแสงอัชฎาพานร สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 สมัยเดียวกับฉันทอัชฎาพานร ซึ่งเป็นวรรณกรรมหมวดสุภาษิต วรรณกรรมหมวดสุภาษิตนี้มีเนื้อหาที่มุ่งสอนบุคคลในเรื่องต่างๆ เช่น การคบคน การประกอบอาชีพ การเลือกคู่ครอง หรือหลักธรรมในการดำเนินชีวิต ซึ่งกลุ่มบุคคลที่ต้องการสั่งสอนมีทุกระดับชั้นในสังคม ทำให้ทราบได้ว่าสังคมต้องการให้บุคคลมีลักษณะอันพึงประสงค์ที่ดี รวมถึงกษัตริย์ที่พึงมีจริยวัตรและเกียรติยศที่สมบูรณ์ และพระแสงนั้นใช้แทนพระเกียรติยศและพระราชอำนาจของกษัตริย์ในการปกครองบ้านเมือง พระแสงเปรียบเสมือนตัวแทนพระราชา

ผู้รับพระราชทานพระแสงนั้นก็มีพระราชอำนาจอาญาสิทธิ์เด็ดขาดเทียบเท่ากษัตริย์

สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงสันนิษฐานไว้ในสาส์นสมเด็จพระเจ้าว่า “สำหรับพวกพลธำมรงค์ อันพวกพระแสง 8 นั้นยังมีอีกคือพระแสงอักษฎาพานร จะหมายถึงอะไรยังคิดไม่เห็น แต่มีพระแสงดาบฝักจำหลักเป็นรูปพระยาวานรพลพระรามดูเป็นขอไปที เพราะจะครบก็ไมครบ ดูชื่อพระยาวานรมี 11 ขาดไป 3 เชื่อว่าพระแสงนั้นสร้างขึ้นในรัชกาลที่ 3 ที่จะทำให้ประจักษ์ให้มโหรีพระแสง โดยว่ามีชื่อมาก่อนแล้ว” (สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ 2552: 248) ตามพระดำริของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ดังกล่าวเห็นว่ามีชื่อ “อักษฎาพานร” อยู่ก่อน ครั้นถึงในสมัยรัชกาลที่ 3 จึงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระแสงขึ้นตามชื่ออักษฎาพานรหรือวานรทั้งแปด และมีพระวินิจฉัยว่าไม่น่าจะเป็นพระยาวานรพลของพระราม เพราะไม่ตรงตามจำนวนพระยาวานรในรามเกียรติ์ ในสมญาภิธานรามเกียรติ์ของนาคะประทีป (นาคะประทีป 2551: 122) พระยาวานรมี 9 ตัว ได้แก่ ชามพูนวราษ กากาศ (พาลี) องคต ชมพูนพาน สุครีพ มหาชมพู หนุมาน นิลพัท นิลนนท์ ดังนั้นจึงมีเค้าว่า “อักษฎาพานร” นั้นไม่ใช่วานรในรามเกียรติ์ แต่มาจากการรณกรรมคำสอนเรื่อง ฉันทอักษฎาพานรนี้เอง สอดคล้องกับที่พระยาอนุมานราชชนได้กราบทูลสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ในบันทึกเรื่องความรู้ต่างๆ ว่า “รูปวานรที่สลักบนฝักพระแสงอักษฎาพานร คงจะไม่ใช้รูปพระยาวานร อาจเป็นรูปวานรธรรมดาแต่ก็ไม่มีโอกาสจะตรวจดูได้อีก จึงได้สอบถามเจ้าหน้าที่กลางคนในสำนักพระราชวัง คงได้ความรู้จากผู้หนึ่งว่าเป็นรูปวานรธรรมดาหาใช่เป็นพระยาวานรไม่ ถ้าเป็นดังนี้จริง ข้าพระพุทธเจ้าจึงคิดด้วยเกล้าฯ ว่า พระแสงอักษฎาพานร จะโปรดให้สร้างขึ้นตามเค้าเรื่องใน ฉันทอักษฎาพานร เพราะเป็นเครื่องหมายแห่งความเจริญ เป็นทำนองเดียวกับมงคล 8 ประการ...ข้าพระพุทธเจ้าได้ความจากพระยาเทวธิดาว่า พระแสงอักษฎาพานร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 โปรดให้สร้างขึ้น”

(สมเด็จพระเจ้า เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ 2552: 316)

พระยาอนุมานราชชนกกล่าวในบันทึกเรื่องความรู้ต่างๆ ว่า “รูกขเทวดา 8 องค์มีความสงสาร จำแลงเป็นวานรมาถวายอนุสาสนแก่ท้าวเธอเป็นการแก้ปญญา ซึ่ให้เห็นทางที่เป็นเจริญด้วยมงคลด้วยกัน 8 ข้อ” (สมเด็จพระเจ้า เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ 2552: 316) มงคล 8 ประการนั้นอาจหมายความว่าถึงคำสอนของเหล่าวานรแปดตน และคำสอนแปดข้อ เลข 8 เป็นเลขมีความเป็นมงคลในพระพุทธศาสนา หลักธรรมหลายๆ หมวดมี 8 ข้อ เช่น โลกธรรม 8 วิชชา 8 วิโมกข์ 8 ศีล 8 สมาบัติ 8 สัมปยุตธรรม 8 เป็นต้น (พระพรหมคุณาภรณ์ 2551: 30) ส. พลายน้อยได้เขียนอธิบายเรื่องมงคล 8 ว่า “มงคล 8 จะเริ่มใช้ในลัทธิข้างฝ่ายไทยตั้งแต่สมัยใดยังไม่พบหลักฐานเท่าที่มีกล่าวถึงในราชการ ปรากฏว่าเมื่อในรัชกาลที่ 5 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงเปลี่ยนแบบสัญญาบัตรเป็นแบบมีลายมงคล 8 ดังมีปรากฏในพระราชกิจจานุเบกษาว่า ‘สัญญาบัตรที่พระราชทานวันนี้ใช้อย่างใหม่ เป็นกระดาษหนังสือขาว มีลายมงคล 8 และใบชัยพฤกษ์ล้อมรอบ’” (ส. พลายน้อย 2534: 146) นอกจากนี้ใช้ในเอกสารสัญญาบัตรแล้วยังพบในลายที่เขียนไว้บนเพดานพระที่นั่งมุลสถานบรมอาสน์ก็เป็นลายมงคล 8 และหม่อมเจ้าหญิงพูนพิศมัย ดิศกุล (2523: 226-228) ได้ทรงอธิบายว่าเรื่องมงคล 8 นั้นเป็นคติแนวคิดของศาสนาพราหมณ์ สิ่งของที่ใช้เป็นสัญลักษณ์ของมงคลนั้นคือ

- 1) กรอบหน้า เครื่องประดับหัวอันเป็นหลักของกาย
- 2) ตะบอง
- 3) สังข์
- 4) จักร
- 5) ธงชัย เป็นผู้นำ
- 6) ขอช้าง อวุธของพระอินทร์ ผู้เป็นหัวหน้าของเทพทั้งหลาย
- 7) โคอุสภะ พาหนะของพระอิศวรเป็นเจ้า
- 8) หม้อน้ำ เป็นสัญลักษณ์แทนพระอุมา

มงคล 8 ยังปรากฏอยู่ในรอยพระพุทธรูป ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 8-9 สมัยอมราวดี มีลายมงคล 8 ประการ คือ คันฉ่อง ขอช้าง ปลาครุฑ ตรีรัตน หมอน้ำ ศรวิฆเนศวร สวัสดิกะ และวัชระ (กรมศิลปากร 2542: 26) และในฉันทอักษापानรณบัตว์เขียนเลขที่ 5 กล่าวถึงพระอรหันต์ทั้ง 8 ได้แก่ พระกัษศป เอกทัตตะในรัตตัญญู พระสาริบุญโต เอกทัตตะในทางผู้มีสติปัญญา พระโมคคะลา เอกทัตตะในทางผู้มีฤทธิ์ พระอุปาลี เอกทัตตะในทางผู้ทรงพระวินัย พระอาณนั เอกทัตตะในทางผู้เป็นพหูสูตร ผู้มีสติ ผู้มีความเพียร และเป็นพระอุปัฏฐาก พระสมิพลี (พระสวลี) เอกทัตตะในทางผู้มีลาภมาก พระกัจจายน เอกทัตตะในทางอธิบายความย่อให้พิสดาร พระราหุล เอกทัตตะในทางผู้ใคร่การศึกษา ซึ่งพระอรหันต์ทั้งแปดนี้ ประจำทิศต่างๆ ทั้งแปดทิศ เพื่อกล่าวสั่งสอนพระเจ้าทฤพราช

พระแสงอักษापानรเป็นพระแสงดาบฝักทองลงยาฝังเพชร (อรรณพ ทรัพย์พลอย และ ชีรตา ชีรเดช 2539: 13) ในบัญชีพระแสงที่อยู่ในราชพิพิธภัณฑ์ระบุว่าพระแสงของหลวง รัชกาลที่ 3 โปรดเกล้าฯ ให้สร้าง บางครั้งพระแสงอักษापानรไม่ปรากฏชื่อแยกเป็นพระแสงองค์เดียว แต่รวมอยู่ในพระแสง 4 องค์ ซึ่งเรียกว่า “พระแสงรายตีนทอง” หรือ “พระแสงตีนทอง” ประกอบด้วยพระแสงดาบคาบค่าย พระแสงใจเพชร พระแสงอักษापानร และพระแสงนาคสามเศียร (ปรัชญา ปานเกต 2551: 116) ใช้ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ขั้นตอนที่ 3 คือ พิธีบรมราชาภิเษก มีพิธีทรงพระมูรธาภิเษก แล้วประทับพระแท่นอัฐทิศอุทุมพรรับน้ำอภิเษก ประทับพระที่นั่งภัทรบิฐรับการถวายสิริราชสมบัติและเครื่องสิริราชกกุธภัณฑ์ ในการนี้เสด็จขึ้นสถิตเหนือพระที่นั่งพุดตานกาญจนสิงหาสน์บนพระราชบัลลังก์ใต้พระนพปฎลมหาเศวตฉัตร แวดล้อมด้วยมหาดเล็ก เชิญเครื่องราชกกุธภัณฑ์ พระแสงรายตีนทอง พระแสงอักษापานร พร้อมสรรพ (ปรัชญา ปานเกต 2551: 116) นอกจากการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกแล้ว พระแสงอักษापานรยังได้อัญเชิญในคราวเสด็จกระบวนพยุหยาตราทางชลมารคถวายผ้าพระกฐิน ในโคลงพระราชพิธีทวาทศมาสออกนามว่า

เรือศรีสมรรตไชยเป็นเรือพระที่นั่งสำหรับเปลื้องเครื่องเพราะมีการตั้งบัลลังก์บุษบก อัญเชิญพระขงามหากษัตริย์นำหน้าเรือพระที่นั่งลำทรง ตั้งเครื่องสูงด้านหน้า ฉัตร 7 ชั้น 1 องค์ ฉัตร 5 ชั้น 2 องค์ ด้านหลังบุษบก ตั้งฉัตร 7 ชั้น 1 องค์ ฉัตร 5 ชั้น 2 องค์ บุษบกผูกม่านผ้าตาดสองไข มีตำรวจเชิญพระแสงรายตีนตอง 6 นาย (ปรัชญา ปานเกต 2551: 98) หรือในรัชชวบนพระราชพิธีพระราชทานเพลิงพระศพ สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดีมหาดเล็กหลวงเชิญพระแสงรายตีนตอง (นักเรียนโรงเรียนวชิราวุธ) ในวันที่ 1 เชิญพระโกศทองใหญ่ทรงพระศพจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ไปยังพระเวชยันตราชรถ หน้าวัดพระเชตุพนฯ

พระแสงราชศัสตราเป็นสิ่งหนึ่งในราชูปโภค เป็นกกุฎภัณฑ์คือของใช้แสดงความเป็นพระราชา พระแสงหรือราชอาวุธเป็นเครื่องประกอบพระอิสริยยศแห่งพระมหากษัตริย์แสดงถึงราชภาวะเหนือราชบัลลังก์ (ธรรมคามน์ โกวาทิ 2509: 1) พระแสงอักษापानรเป็นหนึ่งในพระแสงราชศัสตราซึ่งมีหลักฐานว่าสร้างสมัยรัชกาลที่ 3 ตามที่สมเด็จพระยานิรัตนาวัดตวงค์ทรงบันทึกในสาส์นสมเด็จพระแสงของหลวง

นอกจากนี้ยังปรากฏชื่อพระแสงอักษापानรในพระแสงรายตีนตองซึ่งเป็นพระแสงชุด 4 องค์ อย่างไรก็ตามพระแสงอักษापानรนั้นได้รับคติความคิดจากเรื่อง ฉันทอักษापानร ซึ่งมีความเกี่ยวเนื่องกับเลข 8 อันเป็นมงคล และพระแสงนั้นเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นพระราชา พระแสงอักษापानรเป็นเครื่องหมายถึงความเป็นพระราชาที่มีความรู้ มีมงคลอันประเสริฐ และธรรมอันเป็นลักษณะสำคัญของพระราชาในอุดมคติ

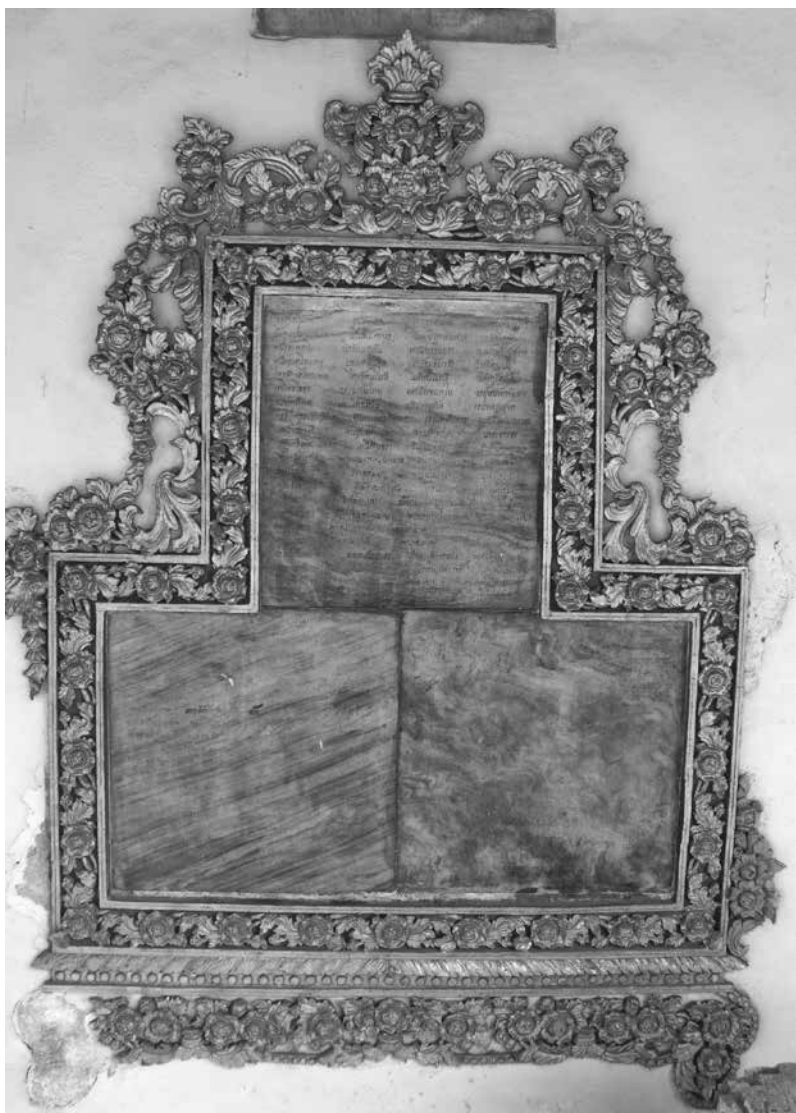
ฉันทอักษापानรยังมีความสัมพันธ์กับพระแสงอักษापानรซึ่งสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 สมัยเดียวกับที่จารึกฉันทอักษापानร ชื่อของพระแสงอักษापานรที่เป็นรูปวานรทั้งแปดจำหลักอยู่ได้ชื่อตามเรื่องของฉันทอักษापานร พระแสงราชศัสตราเป็นราชูปโภคสำหรับประกอบพระอิสริยยศแห่งพระมหากษัตริย์ใช้เป็นสัญลักษณ์แสดงความเป็นพระมหากษัตริย์ในการใช้พระราชอำนาจในการปกครอง เนื้อหาของฉันทและพระแสงจึงมีความหมาย

เกี่ยวเนื่องกันแสดงให้เห็นถึงความเป็นกษัตริย์ที่มีพระราชอำนาจและหลัก
ธรรมอันเป็นการแสดงความเป็นกษัตริย์ที่สมบูรณ์

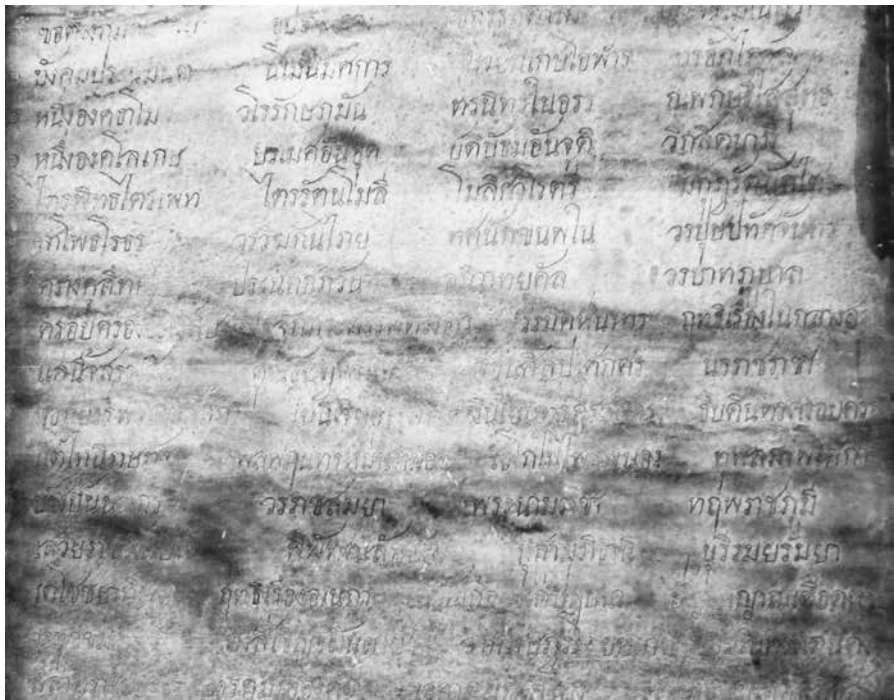
บทสรุป

ฉันทอัชฎาพานรมีความสัมพันธ์กับพระมหากษัตริย์ในฐานะ
วรรณกรรมคำสอน กล่าวคือ แสดงให้เห็นลักษณะของกษัตริย์ที่สมบูรณ์แบบ
ได้แก่ ทรงความรู้ ประกอบด้วยทศพิธราชธรรม ราชสังคหวัตถุ จักรพรรดิ
วัตร ขัตติยพละ มงคล 38 ความรู้กับคุณธรรมและจริยวัตรที่งดงาม นอกจากนี้
นี้แนวคิดของฉันทอัชฎาพานรยังเป็นที่มาของเครื่องราชูปโภคที่ใช้ในการ
พระราชพิธีสำหรับพระมหากษัตริย์ ชื่อของพระแสงมีความสัมพันธ์กับ
วรรณกรรม มีความหมายถึงความเป็นกษัตริย์ที่เป็นเลิศตามอุดมคติ

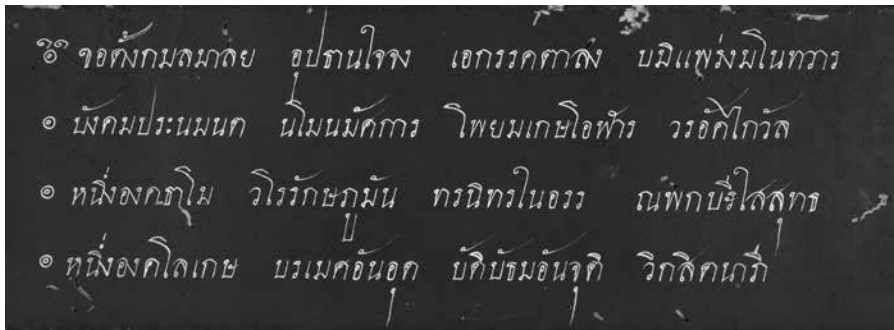

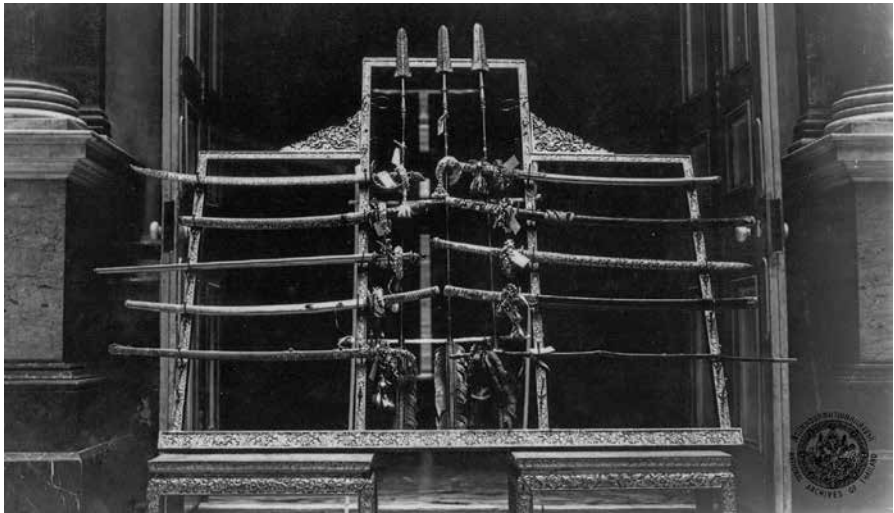
รูปที่ 1 จารึกเรื่องฉันทอักษฎาพานรที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม
(ที่มา : ฉันทอักษฎาพานร)

รูปที่ 2 จารึกเรื่องฉันทอักษฎาพานที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม
(ที่มา : ฉันทอักษฎาพาน)

รูปที่ 3 เรื่องฉันทอัษฎาพานรฉบับตัวเขียน เลขที่ 6
(ที่มา : หอสมุดแห่งชาติ)

รูปที่ 4 พระแสงอัษฎาพานร (ซ้ายบนสุด) และพระแสงอื่นๆ
(ที่มา : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

รูปที่ 5 มหาดเล็กอัญเชิญพระแสงรายตีนทอง (ในวงกลม) ในวันซ้อมใหญ่พระราชพิธีพระราชทาน
เพลิงพระศพสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี
(ที่มา : ไทย โลโก้ เลิฟเวอร์ 2555)

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร, 2542. **หนังสือที่ระลึกพระราชพิธียกจุลมงกุฏและสมโภชพระพุทธบาท จังหวัดสระบุรี**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์, 2533. **วรรณกรรมสมัยธนบุรี เล่ม 2**. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร และชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- คณะสงฆ์วัดพระเชตุพน, 2554. **ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน**, พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง. คณะสงฆ์วัดพระเชตุพน จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกในงานฉลองจารึกวัดโพธิ์: มรดกความทรงจำแห่งโลก วันที่ 24 ธันวาคม 2554-2 มกราคม 2555.
- “ฉันท้อภัยพานร,” เอกสารต้นฉบับ: จารึก อักษรไทย ภาษาไทย เส้นจาร เลขทะเบียน: -. สถานที่เก็บ: วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม.
- ไทย โลโก้ เลิฟเวอร์, 2555. **สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี**. ค้นเมื่อ 11 มิถุนายน 2556. จาก http://thailogolover.blogspot.com/2012_03_01_archive.html
- ธรรมคามน์ โกวาที. 2509. **พระแสงราชศัสตรา**. กรุงเทพฯ: กรมการปกครองส่วนท้องถิ่น.
- นาคะประทีป, 2551. **สมณวิธานรามเกียรติ์ และ ชีวิตและผลงานของ “นาคะประทีป”**. กรุงเทพฯ: ศยาม.
- ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์, 2548. **ตึกศาลาจีนวัดโพธิ์**. กรุงเทพฯ: วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม.
- ปรัชญา ปานเกตุ, 2551. **การศึกษาวิเคราะห์โคลงพระราชพิธีทวาทมาส พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระยาบำราบปรปักษ์**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวรรณคดีไทย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), 2551. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 16. กรุงเทพฯ: เอส. อาร์. พริ้นติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด.
- _____, 2551. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ: เอส. อาร์. พริ้นติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด.
- พูนพิสมัย ดิศกุล, หม่อมเจ้าหญิง, 2523. **สารคดีของ ม.จ. หญิงพูนพิสมัย ดิศกุล**. กรุงเทพฯ: นครธน.
- มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์, 2525. **พระสูตรและอรรถกถาแปล เล่ม 3 ภาคที่ 1. “สมังควลาลินี”**. กรุงเทพฯ: เฉลิมชาญาณการพิมพ์.
- ราชบัณฑิตยสถาน, 2546. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์.
- ส. พลายน้อย (นามแฝง), 2534. **เกร็ดโบราณคดี ประวัติศาสตร์**. กรุงเทพฯ: บำรุงสาส์น.

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, 2481. **สาส์นสมเด็จพระ** (ลายพระหัตถ์ของ สมเด็จพระเจ้า เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จพระยา ดำรงราชานุภาพ). พระนคร: คลังวิทยา.

_____, 2552. **บันทึกเรื่องความรู้ต่างๆ เล่ม 2**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: มูลนิธิเสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป.

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร, 2545. **โคลงโลกนิติ**. กรุงเทพฯ: เรือนปัญญา.

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาบำราบปรปักษ์, 2542. **โคลงพระราชพิธีทวาทศมาส**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: เอ็ดดิสัน เพรส โปรดักส์.

สุภาณี พัดทอง, 2550. “กษัตริย์ที่ดี ศึกษาจากอรรถกถาชาดกและปัญญาสชาดก.” **วรรณวิทัศน์** 7 (พฤศจิกายน): 87-126.

แสงสุรีย์ ลดาวัลย์, หม่อมราชวงศ์, 2526. **พระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยกรุงรัตนโกสินทร์**. กรุงเทพฯ: สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี.

หรีด เรื่องฤทธิ์, 2513. **วรรณคดีไทย**. พระนคร: เลียงเชียงจงเจริญ.

อรวรรณ ทรัพย์พลอย และ อีรดา อีรเดช, 2539. **พระแสงราชศัสตราประจำเมือง**. กรุงเทพฯ: กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.

